

Др ЂОКО ПЕЈОВИЋ
— поводом шездесетогодишњице рођења —

Ову свеску „Историјских записа“ посвећујемо Ђоку Пејовићу, поводом шездесетогодишњице његова рођења, у жељи да тиме одамо дужно признање научном раднику чије име већ заузима угледно мјесто у црногорској и југословенској науци.

Др Ђоко Пејовић је рођен на Горњем Цеклину 10. новембра 1914. године. Основну школу завршио је 1925. године у родном селу, нижу гимназију 1930. године у Подгорици, шесторазредну богословију 1936. на Цетињу, и теолошки факултет 1940. у Београду. Професорски испит из историје положио је 1952. у Београду, а титулу доктора историјских наука стекао је 1961. год. на филозофско-историском факултету у Београду.

Активно је учествовао у ослободилачком рату 1941—1945. године, прво у окупираној Подгорици, гдје је хапшен и затваран, а потом од септембра 1943. године у партизанима.

По завршетку рата радио је у гимназији у Беранама и Даниловграду, као наставник и директор, до средине 1947, а од тада до 1951. као секретар и предсједник републичке организације Синдиката просвјетних радника и као начелник министарства про свјете, односно Савјета за просвјету и културу Црне Горе. Од почетак 1952. до октобра 1964. био је директор Државног архива, односно Архива СР Црне Горе на Цетињу, а од тада до данас налази се на дужности секретара I одељења Историјског института СР Црне Горе Титоград (историја, Црне Горе до 1918).

Као што се види, пуних тридесет година име Ђока Пејовића је уско везано за просвјетни, културни и научни развитак Црне Горе, па и њему припада дио заслуга за оно што је Црна Гора у тим областима дјелатности постигла. Када се буде писала исто-

рија црногорске просвјете и културе у овом раздобљу, неће се моћи мимоићи Пејовићева заслуга за организовање црногорских просвјетних радника, за организовање архивске службе у Црној Гори и многих других сличних активности, али је много значајнији његов допринос историјској науци, којом се активно бави нарочито од доласка у Државни архив. Иако се релативно касно одао систематском научно-истраживачком раду, он је већ дао велики допринос на овом пољу: четири књиге, око четрдесет других научних радова и преко тридесет краћих и дужих осврта, приказа, биљежака и других написа из привредне и културне историје.

Пејовићева научно интересовање је врло широко, што потврђује чињеница да се успјешно бави привредном, културном и политичком историјом Црне Горе XIX и XX вијека.

На почетку његовог научног стваралаштва најбројнији су му радови из привредне историје. Његову је пажњу привукао рад на истраживању, експлоатацији и проучавању рудног богатства Црне Горе, (*Рад на истраживању и експлоатацији руда у Црној Гори; Прилог проучавању рудног богатства Црне Горе*), а много више аграрни проблеми, о чему је сакупио огромну грађу, на основу које је написао више запажених радова. Нарочито га интересује насељавање Црногораца и аграрне политике црногорске владе на тебалканског рата 1912. год. О тој проблематици је написао седам риторијама које је Црна Гора добила послје ратова 1876—1878. и радова, на око 250 штампаних страница (*Аграрна политика црногорске владе у крајевима ослобођеним у балканском рату 1912; Покушај исушења Улцињског поља, Насељавање Горњег Колашина и Поља 1879 — 1886; Насељавање Никшића послје 1878; Насељавање Бара и Улциња и начин регулисања односа на земљи (послје 1878); Насељавање Зете и непосредније околине Подгорице и начин регулисања односа на земљи исељеника — мухацира; Насељавање Спужа и начин регулисања аграрних односа послје 1878*).

Али Пејовићеву пажњу повукло је и исељавање Црногораца у другим земљама, о чему је написао врло обимну књигу (*Исељавања Црногораца у XIX вијеку*“, 487 стр.), која представља једно од његових најзначајнијих дјела. Док је о унутрашњим миграцијама говорио углавном као привредни историчар, проблему исељавања он прилази шире, третирајући га у склопу не само привредне него и политичке и дипломатске историје Црне Горе. Нико се прије Пејовића није тако систематски бавио овом проблематиком, иако је то тема од великог значаја за цјелокупни живот Црне Горе. Ова проблематика је донекле била предмет пажње антропогеографа и етногеографа, а Пејовић јој је приступио као историчар, обрађујући проблем на основу ограмне историјске градње коју је стрпљиво прикупљао. Пејовић није само констатовао посљедице, већ је трагао за узроцима ове појаве, тако карактеристичне за Црну Гору XIX и почетком XX вијека. То га је обавезало да расправља о географско-економским, демографским и друштвено-економ-

ским проблемима Црне Горе оног доба, и он је то чинио зналачки и успјешно, руководећи се при том Марксовим методом историјског материјализма. Због интересантности теме, прилаза и научне зрелости њене обраде, ова књига је привукла пажњу научне јавности и високо је оцијењена.

Друга крупна област коју Пејовић научно обрађује јесте просвјета и култура Црне Горе XIX и XX вијека. О томе је написао двије обимне књиге (*Развитак просвјете и културе у Црној Гори 1852—1916*, 400 стр.), и *Просвјетни и културни рад у Црној Гори 1918—1941*, у штампи 400 страна), као и петнаестак чланака. Иако је о овим проблемима и раније понешто писано, тек смо у Пејовићевим радовима добили комплетну обраду ове области. Без ових радова наше познавање црногорске историје XIX и XX вијека било би много сиромашније и једноставније, јер нам не би била позната једна борба Црногораца, која није била мање тешка сложена и упорна од оне оружане, борбе да се извуче из заосталости и да се држи корак са развијенијим свијетом. Без ових књига не би нам био у потпуности познат процес конституисања црногорске националне индивидуалности, који привлачи велику пажњу како аматера тако и стручњака. Пејовићеве књиге имају енциклопедијски карактер, јер је у њима, на основу оригиналне архивске грађе, регистровано све што су у Црној Гори у овим дјелатностима збивало. Оне су најбоље демантовале разна схватања да таква проблематика не може и не треба да буде предмет научне обраде (јер историчари, наводно, треба да се баве само крупним проблемима политичке историје). Без оваквих радова не би биле могуће научне синтезе о историји Црне Горе овог периода, па се зато ове Пејовићеве књиге о просвјети и култури јављају као камени-темељци на којима се једино може зидати солидна зграда синтетичке научне обраде црногорске историје. Због тога је природно што су и ови Пејовићеви радови привукли пажњу научне и друге јавности, добивши такође високу оцјену.

Ваља скренути пажњу на једно специфично Пејовићево интересовање, а то је црногорска историографија. Осим тога што је обрадио часописе за историју „Записе“ и „Историјске записе“ (*Записи — часописа за науку и књижевност (1927 — 1933) и Историјски записи (1948 — 1967)*), он је обрадио и неколико појединачца који су се у Црној Гори бавили историјском науком (Марко Драговић, Живко Драговић, Душан Вуксан и Павле А. Ровински), а прибрао је грађу још за неке које ће ускоро обрадити (Лазар Томановић, Филип Радичевић). Овим радовима Пејовић већ удара темеље научној историји црногорске историографије.

Пејовић се бави и политичком историјом Црне Горе, па је из те области објавио неколико радова, од којих му је најзначајнија књига *Политика Црне Горе у Затарју и Горњем Полимљу 1878 — 1912* (200 стр.). На основу богате и разноврсне архивске грађе, он је обрадио конкретно реализовање национално-политичких планова Црне Горе у односу на дјелове Новопазарског Санџака,

подручја до сада није довољно обрађено иако се ради о значајном простору на коме су се сукобљавали политика и утицаји разних сила. Овим радом, који има донекле и пионирски карактер, Пејовић је начео један крупан научни проблем и у исто вријеме дао значајан допринос његовој обради.

Неколико година Пејовић се бави изучавањем политичке историје Црне Горе од краја XVIII до средине XIX вијека. О овом периоду он већ има у завршној фази један обиман рад, који треба да пружи основни текст IV књиге вишетомне Историје Црне Горе.

Као што се види, Пејовићево научно интересовање за прошлост Црне Горе је разноврсно, али га одликују двије јединствене карактеристике: прво, то је обрада проблема који су до сада мало или ни мало обрађивани, и друго, сви ови проблеми обрађени су на основу савјесних архивских истраживања, што је аутору омогућавало да саопшти много нових, науци до сада непознатих података.

Осим научног рада, Пејовић се бавио и другим активностима од значаја за науку. Прије свега, као директор Архива СР Црне Горе организовао је рад на издавању два врло интересантна и за историјску науку значајна зборника докумената: *Паштровске исправе XVI — XIX вијека* и *Црногорске исправе XVI — XVIII вијека*. Затим, бавио се уређивачким и редакторским пословима, као члан редакције „Архивиста“, „ЈИЧ-а“ „Просвјетног рада“ и „Историјских записа“, чији је и одговорни уредник био неколико година. Био је члан редакције „Зборника за историју радничког покрета Црне Горе“. Сада је члан редакције вишетомне историје Црне Горе. Запажена је и његова помоћ млађима научним радницима свима онима које је из било којих разлога интересовала прошлост Црне Горе, а који су му се обраћали за помоћ или савјет.

За свој научни рад Пејовић је добио више признања. Године 1963. добио је Тринаестојулску награду. Изабран је у звање научног савјетника, а приликом формирања Друштва за науку и умјетност Црне Горе изабран је за његовог дописног члана.

Ђоко Пејовић је и активни друштвено-политички радник, па је биран у разна руководства друштвено-политичких организација. Поред осталог, био је члан Предсједништва Републичког одбора СУБНОР-а и предсједник његове Комисије за његовање традиција НОР-а. Радио је у више разних републичких комисија и одбора, а неколико година био је предсједник Друштва историчара Црне Горе. Одликован је: орденом заслуга за народ III реда, Орденом заслуга за народ са сребрном звијездом, Орденом братства и јединства са сребрним вијенцем и Орденом рада са златним вијенцем.

Иако је ступио у седму деценију живота, Ђоко Пејовић поседује неисцрпну радну енергију и налази се у пуној стваралачкој снази, тако да од њега можемо очекивати још многе значјне научне резултате.

БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА БОКА ПЕЈОВИЋА

1954.

1. Рад на истраживању и експлоатацији руда у Црној Гори. — Историјски записи, Цетиње, VII/1954, књ. X, св. 2, 382 — 405.

1955.

2. Аграрна политика црногорске владе у крајевима ослобођеним у балканском рату 1912. године. — Историјски записи, Цетиње, VIII/1955, књ. XI, св. 1-2, 215 — 242.

3. Прилог проучавању рудног богатства Црне Горе. — Историјски записи, Цетиње, VIII/1955, књ. XI, св. 1-2, 356-362.

4. Архиви у Црној Гори. — Енциклопедија Југославије, 1, Загреб, 1955, 199-201.

1956.

5. Прилог проучавању Дукље. — Стварање, Цетиње, XI/1956, св. 5, 354-356.

6. Покушај исушења Улцињског поља. — Историјски записи, Цетиње, IX/ 1956, књ. XII, св. 1-2, 157-164.

1957.

7. Прослава првог маја 1924. на Цетинју. — Побједа, Цетиње, 1. маја 1957, стр. 10.

1959.

8. Четири прилога из историје КПЈ у Црној Гори /Суђење Јовану Томашевићу 1921. године у Цетинју; Јован Томашевић и спор око цеклинских риболова /1922-1925/; Проглас организације НРПЈ у Цетинју поводом избора за скупштину 1923; Проглас ЦК КП Црногорцима у јануару 1933/. — Историјски записи, Титоград, XII/1959, књ. XV, св. 1, 190-204.

1960.

9. Из посљедњих дана живота војводе Марка Миљанова. — Стварање, Цетиње, XV/1960, св. 1, 54-57.

10. Из преписке В. Боггишића о припреми другог издања Општег имовинског законика. — Историјски записи, Титоград, XIII/1960, књ. XVII, св. 1, 147-165.

1961.

11. Поводом педесетогодишњице смрти Лазе Костића. — Стварање, Цетиње, XII/ 1961, св. 398-400.

12. Насељавање Горњег Колашина и Поља /1879-1886/. — Историјски записи, Титоград, XIV/1961, књ. XVIII, св. 3, 381-416.

13. Писмо о боју у Морачи 13. VI 1877. — Историјски записи, Титоград, XIV/1961, књ. XVIII, св. 4, 717-718.

1962.

14. Исељавања Црногораца у XIX вијеку, Титоград, 1962, стр. 487 + 1 илустр.

Узроци масовног исељавања становништва из Црне Горе /1878-1916./ — Историјски записи, Титоград, XV/1962, књ. XIX, св. 2, 209-251.

15. Прослава стогодишњице Његошевог рођења. — Стварање, Титоград, XVIII/1963, св. 9-10, 224-230.

16. Протокол о разграничењу између Јовичића и Угања 1838. године. Историјски записи, Титоград, XVI/1963, књ. XX, св. 3, 473-476.

17. *Зашто су Његошеви посмртни остаци пренесени са Ловћена на Цетиње 1916. године.* — Исторички записи, Титоград, XVI/1963, књ. XX, св. 3, 498-501.

18. *Сто педесет година развоја просвјете и културе у Црној Гори,* Титоград, 1963, стр. 43 /уз изложбу под истим именом/.

1964.

19. *О стогодишњици смрти Вука Ст. Караџића /1864-1964/.* — Исторички записи, Титоград, XVII/ 1964, књ. XXI, св. 1, 5-10.

20. *Дискусија о Прегледу историје СКЈ.* — Исторички записи, Титоград, XVII/1964, књ. XXI, св. 2, 306-310.

1965.

21. *О личности и дјелу Душана Вуксана.* — Исторички записи, Титоград, XVIII/ 65, књ. XXII св. 1, 121-153.

22. *Осврт на радове о народноослободилачкој борби у Црној Гори.* — Пракса, Титоград, II/1965, св. 3, 97-112.

1967.

23. *О личности и дјелу Павла А. Ровинског.* — Исторички записи, Титоград, XX/1967, књ. XXIV, св. 1, 147-170.

24. *Записи — часопис за науку и књижевност /1927-1933/.* — Исторички записи, Титоград, XX/1967, књ. XXIV, св. 3, 391-403.

25. *Исторички записи /1948-1966/.* — Исторички записи, Титоград, XX/1967, књ. XXIV, св. 3, 423-439.

1968.

26. *Личности и дјело Марка Драговића /1852-1918/.* — Исторички записи, Титоград, XXI/1968, књ. XXV, св. 3, 425-452.

27. *О путу развоја црногорске културе до првог свјетског рата. Црногорска култура и путеви њеног развоја, I. Издања Културно-просвјетна заједница Црне Горе, Титоград, 1968, 32-76.*

1969.

28. *Напредна штампа у Црној Гори /1918-1941/.* — Исторички записи, Титоград, XXII/1969, књ. XXVI, св. 2-3, 271-288.

29. *Насељавање Никшића послје 1878. године,* Никшићке свеске, 1, Никшић, 1969, стр. 64.

1970.

30. *Писмо војводе Марка Миљанова Лазару Сочици из фебруара 1882. године.* — Исторички записи, Титоград, XXIII/1970, књ. XXVII, св. 1-2, 159-164.

31. *Насељавање Бара и Улчиња и начин регулисања односа на земљи /послје 1878/.* — Исторички записи, Титоград, XXIII/1970, књ. XXVII, св. 3-4, 307-336.

1971.

32. *Књижевна Црна Гора 1918-1941.* — Стварање, Титоград, XXVI/ 1971, св. 7-8, 984-995.

33. *Развитак просвјете и културе у Црној Гори 1852-1916,* Титоград, 1971, стр. 400.

Развитак позоришне културе у Црној Гори. — Стварање, Титоград, XXI/1966, св. 10, 1178-1194.

34. *Личности и дјело Живка Драговића /1856-1928/.* — Годишњак Цетињске гимназије, III, Цетиње, 1971, 7-22.

1972.

35. *Развитак просвјете и културе у Црној Гори у другој половини XIX и у почетку XX вијека.* — Прилози настави историје /Црна Гора у XX вијеку/, свеока прва, издање Завода за уџбенике и наставна средства Србије и Друштва историчара Црне Горе, Београд, 1972, 33-52.

1973.

36. *Насељавање Зете и непосредније околине Подгорице и начин регулисања односа на земљи исељеника — мухацира /послије 1878. године/.* — Историјски записи, Титоград, XXVI/1973, књ. XXX, св. 1-2, 73-130.

37. *Политика Црне Горе у Затарју и Горњем Полимљу 1878-1912,* Титоград, 1973, стр. 200.

Текстови *О аграрним односима и дажбинама у Затарју и Горњем Полимљу 1878-1912 /трећа глава књиге/ и Политика Аустро-Угарске, Италије и Србије у Новопазарском Санџаку 1878-1912. и увођење реформе у Турској /друга плава књига/* претходно су објављени у часопису Токови /Иванград/, 1972, св. 1-2, 31-53 и 1973, св. 1-2, 1-38.

38. *Насељавање Спужа и начин регулисања аграрних односа /послије 1878/.* — Историјски записи, Титоград, XXVI/1973, књ. XXX, св. 3-4, 341-360.

1974.

39. *Два документа из привредне историје.* — Пољопривреда и шумарство, Титоград, XX/1974, св. 1, 94-97.

40. *Просвјетни и културни рад у Црној Гори 1918-1941.* /рукопис од 450 страница сасвим припремљен за штампу/.

Учествовао је у рецензирању неколико издања. Написао је и око тридесет приказа, осврта и разних других текстова углавном о питањима из културне историје /у Историјским записима, Југословенском историјском часопису, Стварању, Пракси и другим публикацијама/.

Организовао је рад на издавању два зборника архивске грађе: *Паштровске исправе XVI-XIX вијека /1959/ и Црногорске исправе XVI-XVIII вијека /1964/.* Извршио је и провјеру дијела текстова другог зборника.